

Rimburg en Millen: monumentale 'grensgevallen'

A.M.P.P. JANSSEN

De twee grensplaatsjes Rimburg en Millen, waarheen de excursie van de afdeling Limburg dit jaar voerde, kenden reeds bewoning aan het begin van onze jaartelling. Een continuïteit in de bewoning tussen de Romeinse tijd en de middeleeuwen is echter moeilijk aantoonbaar. Drs. A.M.P.P. Janssen ging het spoor in de tijd terug.

Bij Rimburg* kruiste de grote Romeinse weg van Colonia Claudia Ara Agrippinensium (Keulen) naar Bononia (Boulogne-sur-Mèr) het riviertje de Worm. Ten noorden van het huidige Rimburg heeft een Romeinse nederzetting (vicus) gelegen met op de grote weg georiënteerde woningen: men leefde vermoedelijk van de handel aan de grote weg. Op de binnenplaats en in het poortgebouw van kasteel Rimburg kan men grafstenen uit de Romeinse tijd bewonderen, die in de omgeving gevonden zijn. Ook in de fundamenten van het kasteel bevinden zich resten van Romeins bouw materiaal (spolia).

Millen ligt niet ver van Tüddern. De naam Tüddern is afgeleid van Teudurum. Deze plaats wordt reeds in de vierde eeuw genoemd in het Itinerarium Antonini, een reisroute uit de Romeinse tijd. De plaats lag aan de weg van Coriovallum (Heerlen) naar Colonia Ulpia Traiana (Xanten).

Donjon van de oude burcht te Millen.

Volgens sommigen zou de naam Millen afgeleid zijn van het Latijnse 'mille' – duizend passen = één mijl – dat de afstand tot Teudurum aangegeven zou hebben. De naam heeft echter vermoedelijk een Keltische oorsprong. Toch zijn in de omgeving wel vele Romeinse vondsten gedaan en zijn zelfs Romeinse bouwmaterialen (o.a. hypocaustumtegels) verwerkt in de muren van de zaalkerk van Millen. De plaatsen Rimburg en Millen hebben met elkaar gemeen dat ze beide doorsneden worden door de Nederlands-Duitse grens. In Rimburg ligt het kasteel aan de Duitse zijde en het dorp met de kerk aan de Nederlandse, in Millen is de situatie juist omgekeerd. In beide gevallen worden kasteel en dorp door een smalle brug verbonden.

Rimburg.

De geschiedenis van Rimburg, een heerlijkheid in het Land van Hertogenrade, gaat terug tot de twaalfde eeuw. De plaats hoorde aanvankelijk bij het hertogdom Limburg, vanaf 1288 bij het hertogdom Brabant en was sinds 1498 een vrije rijksheerlijkheid. Bij de geslachten die er de scepter hebben gezwaaid, ontmoeten wij ook voor de Nederlandse geschiedenis niet onbekende namen als *Van Merode* en *Van Bronckhorst-Batenburg*.

De kern van het huidige kasteel gaat terug tot de twaalfde eeuw. Het is een donjon, die met drie vleugels van de burcht een binnenplaats omsluit. De burcht werd rond 1288 beschadigd maar spoedig weer hersteld (ca. 1300). Toen werden vier flankeringstorens gebouwd en kwam er aan de buitenzijde van de gracht een ringmuur met vier torens en kazematten. Deze ringmuur werd deels verwoest in 1543 toen de *heer van Rimburg* zijn trouwbelofte aan keizer *Karel V* gebroken had. Van de ringmuur zijn twee hoek-torens bewaard en liggen ondergronds

Poortgebouw van de burcht van Millen.

nog kazematten. Op het einde van de 17de eeuw werd het kasteel aan de eisen van de tijd aangepast. Een groot deel van het huidige interieur dateert uit deze tijd. De donjon werd omgebouwd tot trappenhuis en verhoogd. Tot een volgende verbouwing gaf in 1899 *Johanna von Brauchitsch* opdracht. De enig overgebleven flankeringstoren werd gerestaureerd, verhoogd en van een uivormige bekroning voorzien. Verder werd er een nieuwe voorburcht gebouwd. Het interieur van het kasteel toont onder andere een vroeggotische schouw en een 16de eeuwse retabel, dat in 1885 werd aangekocht en door *W. Mengelberg* uit Utrecht werd gerestaureerd. In 1726 werd door de kasteelheer in het dorp een bakstenen kapel gebouwd, de huidige parochiekerk van het dorpje Rimburg. Het hoofdgebouw van het kasteelcomplex Rimburg wordt momenteel bewoond door de familie Von Brauchitsch, de economie-gebouwen zijn als woningen verhuurd. De familie heeft bij de instandhouding van het monumentale kasteel diverse malen de nadelen van de ligging aan de grens ervaren. Na de oorlog kwam het kasteel namelijk deels te liggen in geannexeerd gebied, waarbij de grens dwars over het landgoed liep. Na het overlijden van *Siegfried von Brauchitsch* in 1957 moesten dientengevolge

zowel aan Nederlandse als aan Duitse zijde successierechten worden betaald. Voorts wilde de Nederlandse staat niet investeren in een monument dat mogelijkerwijze spoedig weer Duits zou zijn. Toen in 1963 de annexatie opgeheven werd en kasteel Rimburch weer geheel Duits werd, waren aan Duitse zijde de gelden voor restauratie grotendeels besteed. In 1965 leverde een initiatief van professor *W. Bader*, de bekende restaurateur van de dom van Xanten, slechts een subsidie op voor het behoud van de aangetaste funderingen. De hierna nog ontvangen overheidssteun stond echter in geen verhouding tot de omvangrijke onderhoudskosten van de gebouwen.

Millen

De eerste schriftelijke gegevens over de geschiedenis van de burch van Millen dateren uit het begin van de twaalfde eeuw. De motteburch, een kunstmatige hoogte met een houten woontoren gelegen tussen de Rode Beek en de Geleenbeek, werd bewoond door de *heren van Millen*. In 1282 werden de *heren van Heinsberg* heersers te Millen. Enkele jaren hierna werd de motteburch verwoest. Er volgde een verpanding aan Gelre in 1363 en een nieuwbouw. Een stenen donjon, die met een hoogte van 20 meter en een muurdikte van 2,6 meter tot heden toe de eeuwen getrotseerd heeft, verrees, opgenomen in een ringmuur. Na korte tijd aan Brabant verpand te zijn geweest (1378-1420), kwam Millen in 1420 weer terug aan Heinsberg. Onder *Jan van Heinsberg*, elect-bisschop van Luik, werd de ringmuurburch uitgebreid met een extra ringmuur en een voorburch (ca. 1450). Deze voorburch was gelegen op de plaats waar nu een prachtige tiendschuur ligt. Van de burch resteert nog een muurblok met een poort. In 1499 ging het kasteel over naar de *hertog van Gulik* (Jülich) en werd het 't bestuurscentrum van het

ambt Millen, een district van het hertogdom; het werd de zetel van de ambtman van Millen, die vanaf het midden van de zestiende eeuw tevens ambtman van Born was. Rond 1650 werd besloten tot de afbraak van de oude burch, afgezien van de donjon en een poort van de voorburch. Deze laatste werd tegen het einde van de zeventiende eeuw opgenomen in een nieuw, rond een langwerpige binnenhof aangelegd complex. Het woonhuis met in de muurankers het jaartal 1699 werd in 1838 uitgebreid met een rond uitgebouwde traptoren. In het gebouw kan men een muurschildering zien van het kasteel rond 1700. Nabij het kasteel liggen op de Rode Beek twee molens, één aan Duitse en één aan Nederlandse zijde. Het kasteel werd jarenlang bewoond door de familie *Haan*, die veel geïnvesteerd heeft in het onderhoud. Sinds enkele jaren is er de familie *Wagemans* woonachtig. Niet ver van het in de gemeente Susteren gelegen kasteel is sinds kort een reusachtige opslagplaats aangelegd voor kunststofgrondstoffen, op het industrieterrein van de aangrenzende gemeente Sittard.

Autosnelweg over terrein kasteel

Tot overmaat van ramp kwam daarna het plan om een autosnelweg aan te leggen van Heinsberg naar Susteren/Sittard, de A-46, waarvan het voorkestracé zelfs over het grondgebied van kasteel Millen, op een steenworp van de 14de eeuwse donjon, geprojecteerd is. De discussie over deze weg liep in de Sittardse politiek in januari 1993 zo hoog op, dat deze mede leidde tot een coalitiebreuk. De aanleg van de A 46 zal ook een drastische verandering aanbrengen in het beeld van het nabijgelegen dorp Millen, waar men een van de mooiste zaalkerken uit de omgeving kan aantreffen. De kerk met een koor en aparte altaarruimte werd tussen 1000

Het kasteel van Rimburch.

en 1100 gebouwd als eigen kerk van de heren van Millen. Ze werd spoedig geschonken aan de abdij Siegburg, waarna in Millen een Benedictijnse proosdij werd gevestigd. Dit leidde tot de uitbreiding van de kerk met een zijschip en eigen afsluiting: de Quirinskapel (midden 12de eeuw). De proost van Millen liet in 1636 en 1654 in de laatstgenoemde kapel en het koor van de kerk kostbare stucversieringen aanbrengen. De kerk van Millen bevat verder enkele laatgotische houten beelden. Nabij de kerk liggen de oude Propstei (proosdij), deels gebouwd in 1586 (verbouwd in 1827), deels in 1701, en een onlangs gerestaureerde tiendschuur, waarin een landbouwmuseum is ondergebracht.

Ligging bij grens nadelig

Het is duidelijk dat de ligging nabij de grens voor de kastelen niet gunstig is geweest. De eigenaars hebben bepaald niet van twee walletjes kunnen eten. Integendeel, als het een beetje tegenzit kan de heer Wagemans binnenkort zelf een geluidswal gaan bouwen om het lawaai van de passerende auto's te weren van een terrein, waar zich 60 à 70 verschillende soorten vogels genesteld hebben. De familie Von Brauchitsch daarentegen is niet in staat met een auto de smalle brug tussen kasteel en het dorp Rimburch over te steken. Zal hier het wegvallen van de Europese binnengrenzen in de toekomst wellicht soelaas kunnen gaan bieden, of blijft de Europese eenwording beperkt tot de hoofdsteden en economische belangen?

Drs. A.M.P.P. Janssen te Sittard is lid van de PC Heemschut Limburg

* Zie ook Heemschut, afl. 1, 1994, p. 24.